

İFADƏLİ OXUNUN ƏHƏMİYYƏTİ

İfadəli oxu şagirdlərdə təkcə estetik zövq aşılamaq deyil, eyni zamanda onda insani keyfiyyətləri tərbiyə etmək, öyrəndiyini həyatda tətbiq etmək bacarığı, gözəl nitqlə danışmaq, özünü təqdim etmə bacarığı və s. formalaşdırmaqdır. İfadəli oxu şagirdlərə yaxşı, düzgün danışmağı öyrətmək üçün, onları yaxşı oxumağa alışdırmaq üçün faydalıdır. İfadəli oxu şagirdlərdə əbədi dilə daha artıq məhəbbət oyadır və səsdən düzgün istifadə etmək, tələffüzü inkişaf etdirmək yollarını öyrədir. Oxunun mühüm keyfiyyətlərindən biri onun ifadəliliyidir. İfadəli oxu zamanı şagirdlər bəzən cümləni bir nəfəsə oxuyur, cümlə daxilində fasiləyə yol vermir, əlavə nəfəs almırlar. Bu həm də məzmunun aydın çatdırılmasına və qavranılmasına əngəl törədir.

İfadəli oxu zamanı şagirdlərə ifadəli oxunun mühüm şərtlərini, faydasını izah etmək lazımdır. Mətn üzərində iş gedərkən tələffüzü yazılışından fərqlənən sözlər seçib şagirdlərin diqqətinə çatdırılmalı, məntiqi vurğulu sözlər müəyyənləşdirilməlidir. İbtidai siniflərdə şagirdlərin cümlənin məqsəd və intonasiyaya görə növləri barədə anlayışlar verilir. İş aparılanda mövzu bütöv oxunur və şagirdlərin yol verdikləri səhvlər bir daha təhlil edilir. İfadəli oxunu ev tapşırığına da vermək olar.

Şagirdlərdə bədii -ifadəli oxu qabiliyyətini artırmaq üçün diktorların, mahir artistlərin və natiqlərin, bədii qiraət ustalarının danışığına qulaq asmağın böyük əhəmiyyəti var. Bu şagirdlərdə durğu işarələrinin harda işlənməsini müəyyənləşdirməsinə kömək edir və ifadəli oxunun düzgün oxunmasını təmin edir. Buna görə də uşaqları uşaq tamaşalarına aparmaq və tədbirlərdə iştirak etməsindən də geniş istifadə etmək lazımdır. Tədbirlərdə iştirak edən şagirdlərin istifadə etdikləri materialları ifadəli söyləməsi ifadəli oxu bacarığının düzgün formalaşmasına kömək edir.

K.D.UŞinskinin ardıcılardan biri olan V.A.Flerov oxu dərslərinin təşkilinin başlıca prinsiplərini belə formalaşdırmışdır. “Bizim vəzifəmiz uşaqlara oxuyub düşünməyi, oxuyub hiss etməyi, oxuyub yaşamağı öyrətməkdir”.

Oxu prosesində birinci dərəcəli məsələ uşaqlarda ətrafaləm haqqında düzgün obrazlı təsəvvürlər əsasında biliklərin formalaşdırılmasıdır.

Oxu dərslərinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi hər şeydən əvvəl, oxu təliminin tərbiyəedici vəzifələrinin gücləndirilməsindən asılıdır. Oxu dərslərində şagirdlərdə vətənə məhəbbət və sədaqət tərbiyə olunur, onlara xeyirxahlıq, ədalətlik, mərdlik, fədakarlıq, düzlük və doğruluq kimi sosial-əxlaqi keyfiyyətlər aşılanır, onların dünyagörüşünün formalaşması üçün ilkin bünövrə qoyulur.

Oxu dərsləri doğma vətənimizin gələcək qurucularının tərbiyə olunmasını təmin edir. Oxu şagirdlərin nitqini inkişaf etdirir, onlarda formalaşmış konkret təsəvvür və anlayışlar əsasında lüğət ehtiyatını zənginləşdirir, dəqiqləşdirir və fəallaşdırır, fikirlərini şifahi yazılı şəkildə ifadə etmək bacarığını artırır.

Oxu şagirdlərdə şüurlu, düzgün sürətli və ifadəli oxumaq, oxunmuş materialın məzmununu yaxşı nağıletmə bacarığı yaradır. Oxu təlimini yüksək səviyyədə təşkil etmək üçün müəllim yalnız Azərbaycan dili dərslərində deyil, digər fənnlərin tədrisində həmçinin şagirdlərin sinifdən xaric fəaliyyətində də ona xüsusi əhəmiyyət verməlidir. Oxu dərslərində şagirdlər tədricən oxunun ən mühüm keyfiyyətlərinə yiyələnirlər. Onlarda kitaba maraq və məhəbbət güclənir. Oxunun idrakı əhəmiyyətini dərk edirlər. Oxu dərsləri uşaqlarda oxuya, mütaliəyə meyli gücləndirir.

Təlim müəllimlə şagird arasında qarşılıqlı təsirə malik məqsədyönlü prosesdir. Bu prosesdə müəllim və şagirdlərin əməkdaşlığı ilə bilik, bacarıq və vərdişlər əldə edilir.

Fəal/interaktiv təlim metodları təcrübəni nəsildən-nəsilə ötürməyə xidmət edir. Oxu vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi üzrə işlər həm savad təlimi, həm də savad təlimi başa çatdıqdan sonrakı dövrdə müəllimin diqqətində olan mühüm məsələlərdən biridir. İbtidai siniflərdə oxu bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi üzrə işlər sadə süjetli bədii əsərlər, folklor nümunələri üzrə və məlumat xarakterli mətnlər üzrə aparılır. "Azərbaycan dili" dərslərində verilən mətnlər şagirdlərin təxəyyülünün, təfəkkür və nitqinin inkişaf etdirilməsində, onların mənəvi aləminin formalaşmasında və həmçinin oxu vərdişlərinin inkişaf etdirilməsində mühüm rol oynayır.

Savad təlimi dövründə oxu texnikasına yiyələnmiş şagirdlər kiçik mətnlərin xüsusi ilkin oxu bacarıqlarına yiyələnirlər. Mütəmadi davam etdirilən oxu nəti cəsində müəyyən müddət keçdikdən sonra oxu bacarıqları oxu vərdişinə çevrilir. Mətnlərdə əks olunan hadisələr, obrazlar öyrənildikcə şagirdlər mənəvi cəhətdən zənginləşir, mətnlərdəki məsələlər onları düşündürür və onların oxuya marağı artır. Mətnlərin məzmunu və həcmi dəyişdikcə şagirdlərin oxu vərdişlərinin keyfiyyəti də dəyişir.

Azərbaycan dili (I-IV siniflər) kurikulumunda şagirdlərin oxu bacarıq və vərdişlərinə yiyələnməsi ilə bağlı standartların reallaşdırılması oxu dərslərindən məqsədyönlü istifadəni zəruri edir.

M.A.Rıbnikova oxunun sistemli aparılması tələbini irəli sürərək qeyd edirdi ki, metodik sistem materialın bütövlükdə və onun ayrı-ayrı hissələrinin başa düşülməsi, şagirdlərin qavrama və inkişaf qanunauyğunluqlarının nəzərə alınması, sinifdən-sinifə keçdikcə ifadəli oxu vərdişlərinin mürəkkəbləşdirilməsi əsasında yaradılmalıdır.

I-IV siniflərdə bir neçə variantlı oxu vərdişlərindən istifadə olunur. Ucadan oxu, rəvan oxu, sərbəst oxu, müstəqil oxu, şüurlu oxu, səssiz oxu, dialoqlu oxu, nəqli, sual, nida, əmr, müxtəsər və geniş cümlələr üzrə oxu, ton, ritimli oxu, məntiqi vurğu üzrə oxu, təbiət təsviri və təbiət hadisələri üzrə oxu, epizodlar üzrə oxu, rollar üzrə oxu, müşahidə məqsədli nəzarətli oxu, suallar üzrə oxu şəkil əsasında oxu, qəhrəmanın həyat səciyyəsi üzrə oxu, xorla oxu, maraqlandığın hissə üzrə oxu, arzu və istəyə görə oxu, bədii təsvir və yaradıcılıq üzrə oxu, leksik oxu, orfoqrafik, fonetik, qrammatik oxu və s.